

ANTROPOLOŠKA ANALIZA VIDEO-NARATIVA O MAKAKI MAJMUNIMA NA YOUTUBE KANALIMA: KADA SE DIVLJE ŽIVOTINJE PRETVORE U „KUĆNE LJUBIMCE“

Gordana Gorunović

<https://doi.org/10.7251/FPNDP2304139G>

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Srbija
Odeljenje za etnologiju i antropologiju
ggorunov@f.bg.ac.rs

APSTRAKT:

Predmet ovog rada su narativi o makaki majmunima, tzv. „kućnim ljubimcima“, koji čine sadržaj kućnih video-snimaka amaterskih videoografa na YouTube kanalima. Interesovanje za ovu vrstu „žanra“ na internetu pojavilo se kod potpisnice ovih redova sasvim slučajno, pretragom interneta, u martu 2020. kada je zbog pandemije virusa Covid-19 bilo proglašeno vanredno stanje u Republici Srbiji. Posle nekoliko nedelja gledanja videa s ovom tematikom i čitanja o ugroženosti pojedinih vrsta makaki majmuna, smanjivanju njihovih populacija i rapidnom uništavanju prirodnih habitata, začela se ideja o pisanju članka sa jednim glavnim pitanjem na umu: šta je to u ljudskom biću što ga čini prijemčivim za posmatranje ponašanja makaki majmuna, posebno rezus makakija, u za njih neprirodnim uslovima, u ljudskom društvu i kućnoj sredini? Ovaj rad nastoji da odgovori na to pitanje primenom kvalitativne i narativne analize na slučajni uzorak tematskih video narativa i uz pomoć antropološke kritike antropocentrizma i zloupotreba životinja, koja se zasniva na razumevanju odnosa između ljudskih bića i drugih vrsta primata u svetlu novih teorija o pravima životinja. Inspiracija za istraživanje ove teme i pisanje oglada potiče iz antropološkog i interdisciplinarnog polja proučavanja ljudsko-životinjskih odnosa i diskursa o pravima primata, ali i iz čitanja književnosti, zato što je književnost, između ostalog, moralna svest i savest društva.

Originalni naučni članak

UDK:

316.72:[599.824:636.045.083

Ključne riječi:

antropologija ljudsko-životinjskih odnosa, prava životinja, YouTube kanali i narativi o makaki majmunima, makaki kao „kućni ljubimci“, kvalitativna i narativna analiza sadržaja video-snimaka

[P]o ponašanju prema životinjama, svi su ljudi nacisti. Uobraženost s kojom se čovek ophodi prema drugim vrstama onako kako to njemu odgovara primer je najekstremnijih rasističkih teorija, načela prava jačega.”

Isak Baševic Singer, *Neprijatelj, ljubavna priča* (2008, str. 259)

Ali pošto nam čovekoliki majmuni, ili bar neki od njih, izgledaju spremni da prekinu s ćutanjem, danas čujemo glasove podignute u ime ideje da čovekolike majmune treba uvrstiti u širu familiju *hominoidea*, kao stvorenja koja s čovekom dele moć rasuđivanja. A s obzirom da su humani, ili humanoidni, dodaju isti glasovi, čovekolikim majmunima trebalo bi dati ista ljudska, ili humanoidska prava. Koja bi to prava bila? U najmanju

ruku, ona prava koja dajemo mentalno zaostalim uzorcima vrste *homo sapiens*: pravo na život, pravo na poštudu od bola i povrede, pravo na jednaku zaštitu pred zakonom.

Dž. M. Kuci, *Životi životinja* (2001, str. 19–20)

Dozvolite mi da počnem jednom književnom referencom i parafrazom, pozajmljenom iz novele *Životi životinja*¹ južnoafričkog pisca i nobelovca Džona Maksvela Kucija (Kuci, 2001). Glavna junakinja ove sažete i uznemirujuće pripovesti je Elizabet Kostelo, koja je Kucijevim čitaocima poznata iz piščevog romana, *Elizabet Kostelo: osam lekcija* (Kuci, 2003), vremešna renomirana književnica, pozvana da održi predavanje na jednom uglednom severnoameričkom univerzitetu o filozofskom pitanju odnosa prema životinjama. Da bi rešila problem samozapočinjanja u tekstu, da upotrebim jednu Sloterdajkovu filozofsku frazu iz *Tetoviranog života*, ona poziva učenu publiku da se priseti Kafkine alegorijske pripovetke, *Izveštaj jednoj akademiji*, o obrazovanom majmunu Crvenom Petru/Perici (Kafka, 2017, str. 213–222), verovatno šimpanzi, koji pred nekom akademijom drži besedu o svom životu i razvojnom putu, od slobode u divljini na Zlatnoj obali, preko ropstva u kavezu do vrhunca karijere kao izvođača na svetskim varijetetskim pozornicama i s obrazovanjem prosečnog Evropljanina, ili, rečima Elizabet Kostelo, „od zveri do nečega približnog čoveku“ (Kuci, 2001, str. 9).

Iako je u književnoj fikciji sve moguće i dopušteno, pa i to da majmun govori o sebi pred učenom publikom, pojedinim prosvetćenim intelektualcima iz XVIII veka nije bilo nezamislivo da se i majmuni mogu uvrstiti u rod *Homo*. Posredi je bila rasprava između dvojice sudija vrhovnog građanskog suda u Škotskoj, naime lorda Džejsma Barneta Monbodoa i Henrija Houma ili lorda Kejmsa, o orangutanu. Ova reč potiče od malajske *orang outang* u značenju „osoba iz šume“ i tada nije označavala „čovekolikog majmuna“; ovaj drugi izraz se odnosio na babuna, a gorila još nije bio poznat. Karl Line je 1758. klasifikovao ovu vrstu kao *Homo nocturnus*, („noćni čovek“), *Homo troglodytes* („pećinski čovek“) i *Homo sylvestris* („šumski čovek“) (Barnard 2011). Međutim, niko nije pravio razliku između pravih orangutana i šimpanzi, tako da su se oni često brkali i poistovećivali jedni s drugima. Prema izveštajima onovremenih putopisaca, ova bića su bila uočena u pećinama Etiopije, istočnoj Indiji, centralnoj Africi i opisivana su kao društvena i slična ljudima uto-liko što navodno grade kolibe i sparuju se sa ljudima. Lord Monbodo je iz svega toga izveo zaključak da se oni, iako ne govore, mogu uvrstiti među ljude. Kao što primećuje istoričar antropologije Alan Barnard (2011, str. 39-40), ovaj zaključak koji nam danas izgleda apsurdno, postaje razumljiv kada se stavimo u Barnetovu poziciju, iz čije perspektive verbalni jezik nije bio ključni ili isključivi kriterijum

¹ U originalu *The Lives of Animals*, predavanja koja je Kuci održao u okviru serije Tanner Lectures 1997/98. na Univerzitetu Princeton u SAD.

ljudskosti, što pokazuju i slučajevi tzv. divlje, vučje dece koja nisu umela da govore i teško su se mogla obući za to. Međutim, Barnard čini se nije uvideo da je lord Monbodo bio daleko ispred svog vremena; smatrao je orangutane inteligentnim i sposobnim da nauči ljudski jezik, što se i potvrdilo dva veka kasnije, krajem 1970-ih, kada je orangutan Čantek naučio ne samo da se služi američkim znakovnim jezikom, kao šimpanze i bonobo majmuni u dosadašnjim eksperimentima, već i da razume govorni engleski (Fleury 2013, loc. 1888).

Ako zanemarimo Kafkinu antropomorfizaciju Crvenog Petra, najbliži pandan Crvenog Petra u nauci Kafkinog doba bio je čuveni šimpanza Sultan, inteligentni protagonista eksperimenata Volfganga Kelera o kognitivnim sposobnostima primata, sa bananama, sanducima i štapovima, o čemu smo učili na časovima psihologije još u srednjoj školi. Ali, prema tumačenju Kucijeve junakinje:

U dubini duše, Sultana uopšte ne zanima problem sa bananama. Prinuđen je da se njime bavi samo zato što je eksperimentator toliko zadrt. Pitanje koje ga uistinu opseđa, kao što opseđa i pacova i mačku i svaku drugu životinju zatočenu u paklu laboratorije ili zoološkog vrta, glasi: Gde je dom, i kako da tamo stignem? (Kuci, 2001, str. 26)

Više od pola veka nakon Kelerovih oglada, u knjizi *Strašno poređenje: ropstvo ljudi i životinja*, američka autorka Mardžori Spigl² uporedo navodi i analizira primere porobljavanja ljudi, pretežno crnaca u Americi i porobljavanja i okrutnosti u postupanju sa ne-humanim vrstama životinja, kako u prošlosti tako i u sadašnjosti (Spigel, 1996). Za oba vida ropstva i okrutnosti odgovorna je ljudska vrsta, Homo sapiens. U stručnim i teorijskim terminima, reč je o odnosu između rasizma i specizma. Rasizam je verovanje u postojanje različitih ljudskih rasa i njihovih distinktivnih osobina, koje determinišu i posebne kulture različito rangirane na hijerarhijskoj lestvici, pri čemu se sopstvena rasa (rasa gospodara) smatra za superiornu i pozvanu da vlada nad drugima koje se smatraju inferiornim, dok se onim najniže rangiranim katkad odriče čak i postojanje bilo koje kulture ili civilizacije (npr. indijanskim plemenima i crnim robovima u Americi tokom XIX veka, Jevrejima u nacističkoj Nemačkoj, itd). Na toj ideološkoj osnovi i fundamentalnom odnosu između rase gospodara i rase robova, odnosno civilizovane i rase divljaka, počivaju politika nametanja takvih priznatih prava, rasistički sistem vladavine i društvo zasnovano na njemu.

Specizam je verovanje da se različite vrste životinja radikalno razlikuju od ljudske vrste i međusobno, po sposobnosti da osećaju zadovoljstvo i bol, odnosno da

² M. Spigl je dokumentarna fotografinja, istraživačica i osnivačica neprofitne obrazovne organizacije, Instituta za razvoj svesnosti o Zemlji (I.D.E.A), koji deluje od 1989. godine i bavi se pitanjima prirodne sredine, prehrambene industrije, odnosa ljudi i životinja na planeti itd.

osećaju uopšte – zbog čega se, nakon Aristotela, pod uticajem hrišćanstva i kasnije Dekarta, u zapadnoj intelektualnoj tradiciji uvrežilo shvatanje da su životinje beslovesna bića, organizmi lišeni duše i razuma, poput mehaničkih mašina i automata. Specizam je opšteraišireno verovanje da je ljudska vrsta, budući da je inherentno kulturna, superiorna u prirodi i svetu i ima legitimno pravo da vlada, te da koristi za svoje potrebe i ciljeve sve druge vrste životinja, domaćih i divljih. Usled toga se specizam definiše kao politika nametanja takvih prava, sistem vladavine i društvo zasnovano na njemu.

Drugim rečima, specizam je vid antropocentrizma ili ljudskog šovinizma, odnosno rečima radikalne teoretičarke specizma Džoan Danijer (Dunayer 2009), “diskriminacija na osnovi vrste” i tesno je povezan sa (tradicionalnim) humanizmom i *starim specizmom* u terminologiji Danijer. Ukratko, prema antropocentričnom shvatanju čovek je u središtu ili na vrhuncu svekolikog postojanja i mera svih stvari. Paradoks čovekove prirode i postojanja u svetu jeste u tome što je on životinja, primat, ali koji odbija, neće ili ne može, da misli o sebi samo kao organskom i animalnom biću među drugim bićima (Challenger, 2021). Tradicionalni i prosvetćeni humanizam, pokret koji se začeo u periodu renesanse i kojem možemo da pripišemo mnoge pozitivne doprinose i zasluge u razvoju socio-kulturnog sveta, kao što su društveni altruizam i društvena pravda, borba protiv ropstva, rasizma, kolonijalizma, seksizma i drugih vidova neravnopravnosti među ljudima, pa čak i svest o potrebi racionalnog pristupa ekološkim resursima i smanjenju siromaštva u svetu, i dalje je antro-po-centriran, usredsređen na specifično ljudske potrebe, ciljeve i etička načela.

Suprotnost tome jeste stav da ne-humani primati i druge životinje imaju *immanentnu* vrednost, nezavisno od čoveka i po sebi. U poslednjih nekoliko decenija oblikuje se akademska alternativa antropocentrizmu i tradicionalnom humanizmu, a to je kritička orijentacija posthumanizma, koja crpi inspiraciju iz perspektive ekocentrizma, interdisciplinarnih studija životinja i ljudsko-životinjskih odnosa,³ uključiv *multispecies ethnography*, *etnoprimatologiju*⁴ i *integrativnu antropologiju* (Riley, 2006; Kirksey and Helmreich, 2010; Soyk, 2011; Dore, Riley and Fuentes, 2017), pokreta za prava životinja i diskursa o pravima ne-humanih primata,⁵ reda

³ Za pregled shvatanja i pristupa u antropologiji i arheologiji videti Živaljević i Žakula (2018).

⁴ Ovaj izraz je skovao kulturni antropolog Lesli Sponzel (1997), a sama oblast proučavanja koristi metodologiju i teorijske okvire kulturne antropologije u istraživanju uticaja ljudi na nehumane primat, što uključuje metode i tehnike upitnika, intervjuva, posmatranje s učestvovanjem, kulturno mapiranje, diskurzivnu analizu izvora, istorijsku analizu, itd., kao i specifične metode biološke antropologije, zoologije, etologije i srodnih disciplina (Riley, 2006; Dore et al, 2017).

⁵ Filozofi i etičari Piter Singer (autor pionirskog dela *Animal Liberation*, 1975) i Paula Kavalijeri su 1993. uredili zbornik pod naslovom *The Great Ape Project: Equality beyond Humanity*, koji počinje Deklaracijom o pravima velikih majmuna. Ova knjiga, sa priložima istaknutih naučnika i filozofa, kao što su Džejn Gudol, Tošisada Nišida, Džared Dajmond, Ričard Dokins, Ričard D. Rajder, Mark Bekof, Barbara Noski i dr., bila je “okidač” za osnivanje Projekta o velikim majmu-

koji obuhvata više od 300 različitih vrsta (Fleury, 2013; Kopnina, 2019; Sirilnik, de Fontene i Singer, 2018). Posthumanizam nije antihumanizam, kao što se ponekad misli (videti detaljnu raspravu o tome u Wolfe, 2010, xi–xxxiv). U eri antropocena, on se pre svega kritički odnosi prema rigidnom antropocentrizmu humanističke orijentacije i bioetici zasnovanoj na ekonomizmu i industrijskom centризmu kada je reč o odnosu prema prirodnoj sredini, prirodnim resursima i životinjama kao sredstvima u postizanju ljudskih ciljeva, benefita i blagostanja. A distinkcija koja je dugo imala status fundamentalne binarne opozicije u istoriji antropološkog teorijsko-metodološkog mišljenja, naime priroda vs. kultura (Lévi-Strauss, 1969, str. 3–11), sada se tretira kao nerazdvojni konceptualni spoj *prirodakultura*. Tako promena paradigme menja i gramatiku našeg govora o zajedničkom svetu i interakciji ljudi i drugih vrsta bića.

Kad je reč o pravima životinja, postoje dve glavne struje: prva stoji na stanovištu da sve vrste životinja imaju jednaku vrednost i da im otuda treba priznati ista osnovna prava – prava na život, slobodu i potpunu zaštitu od svake upotrebe; druga struja zagovara dobrobit i blagostanje životinja stvaranjem humanijih uslova za njihov život i uklanjanjem nepotrebne ili suviše patnje u onim slučajevima kada se one koriste za dobrobit ljudi.

*

Moje iskustvo sa praćenjem kanala o majmunima tzv. „kućnim ljubimcima” na društvenim mrežama YouTube i Facebook počelo je sasvim slučajno, u proleće 2020. kada je zbog pandemije virusa Covid-19 bilo proglašeno vanredno stanje u zemlji. Kao i milioni ljudi širom sveta, provodila sam mnogo više vremena na internetu i tako sam prateći reklame na Fejsbuku naišla na kućne video-snimke videografa-amatera. To su filmovi o tzv. “bebama” ili odraslim primatima koji su ceo život proveli u kućnim uslovima⁶, u gradskim i prigradskim naseljima, noseći pelene i dečju odeću, ili ređe u dvorištu ili na imanju neke seoske kuće u unutrašnjosti Vijetnama, Kambodže, Malezije i drugih zemalja jugoistočne Azije. Drugu grupu amaterskih videografa čine stotine ili hiljade posmatrača primata koji na svojim kanalima svakodnevno postavljaju snimke o trupama majmuna na otvorenom prostoru, kao što su kompleks hramova Angkor Vat, parkovi, rezervati prirode i druga mesta u bližoj ili daljoj okolini ljudskih naselja.

Veliku gledanost i popularnost ovih kanala, čiji broj na Jutjubu i društvenim mrežama raste aritmetičkom progresijom,⁷ ilustruju mnogobrojni komentari pose-

nima (1996), pokreta koji stremi tome da se veliki majmuni od *objekata* kojima ljudi raspolazu pretvore u pravne *subjekte*.

⁶ Videti, npr., kanal „Jamilkucing TV” popularnog JK iz Malezije, koji se godinama stara o dva odrasla makakija, mužjaku i ženki, <https://www.youtube.com/@Jamilkucing/about>

⁷ Ako upišete odrednicu “monkey pets” Gugl pretraživač će vam izbaciti oko 218 000 000 rezultata

tilaca, poput ovih reakcija na video-snimak “Capuchin Monkey & Mushy Banana”,⁸ koji je Pit Mos iz Severne Karoline, vlasnik kapucin majmuna, postavio na svoj YT kanal “MonkeyBoo” još 21. 05. 2017.⁹ Mosov video-snimak je otada imao 286 miliona prikaza, a ceo kanal 2, 48 miliona pratilaca. Za ovog sredovečnog Amerikanca, staranje o Buu i snimanje videa je “način života” u znaku dugogodišnje posvećenosti njegovim dnevnim higijenskim, prehrambenim, zdravstvenim i drugim potrebama (Hsu, 2017).

Posle nekoliko nedelja gledanja video-snimaka s ovom tematikom i čitanja o ugroženosti pojedinih vrsta makaki majmuna kao što su dugorepi (*Macaca fascicularis*)¹⁰, rezus i tzv. medveđi (*Macaca arctoides*)¹¹, začela se ideja o pisanju članka sa jednim glavnim pitanjem na umu: šta je to u ljudskom biću što ga čini prijemčivim za posmatranje ponašanje primata, posebno rezus makaki majmuna, u za njih neprirodnim uslovima, u ljudskom društvu i kućnoj sredini? Prirodno okruženje rezus i drugih vrsta makakija nije ni “vivarium” (“mesto za život”), kako se u nauci označava zatvoren prostor u kojem se životinje drže u simuliranim uslovima što podražavaju one u prirodi, ni zoo-vrt, a ponajmanje je to laboratorija u kojoj se na njima izvode surovi eksperimenti radi stvaranja lekova i vakcina u tretmanu humanih oboljenja. Mnogi majmuni egzotični kućni ljubimci nastave i okončaju svoj put ropstva i stradanja upravo na pomenutim mestima, nikad ne okusivši slobodu i život u društvu pripadnika svoje vrste.

Prijemčivost gledalaca kućnih video-snimaka se graniči sa fascinacijom i psihološkom opsednutošću ili zavisnošću, u rasponu od nežnih osećanja, saosećanja i sažaljenja prema ovim divljim životinjama u kućnom zatvoru ili kavezu do otvorenog neprijateljstva i odsustva bilo koje empatije. Ljubitelji “kućnih” majmuna beba pišu pozitivne komentare, daju savete koji se odnose na svakodnevnu negu i način ophođenja prema svojim ljubimcima i čak šalju pakete sa poklonima njihovim “vlasnicima” – konzerve mleka u prahu i drugu hranu za bebe, bočice, portikle, pelene, dečju odeću i igračke. Otvaranje paketa i prikazivanje poklona se takođe

za samo 0,64 sekunde. Pretraživanja fraze “macaque pets” daje oko 6 950 000 rezultata za 0,57 sekundi (podatak od 20. 05. 2023.)

⁸ “This monkey has absolutely no idea that a quarter of a billion people and counting have watched him eat that banana”

“260 million views, well done that is an achievement let’s get it to 500 million”

“whole world in quarantine YouTube: wanna see monkey having a banana nearly 280m people interested 🐒”

“My friend: I’ll study the hole day to get good grades”

“Me: Watching a monkey eating bananas”.

⁹ Monkey Boo; <https://www.youtube.com/watch?v=xjodBEJpA-Q>

¹⁰ Sinan Serhadli, “Endangered species listing of long-tailed macaques: ‘shocking, painful, predictable’ (commentary)”, *Mongabay*, 17 August 2022, <https://news.mongabay.com/2022/08/endangered-species-listing-of-long-tailed-macaques-shocking-painful-predictable-commentary/>

¹¹ Animal Diversity Web, University of Michigan, Museum of Zoology, https://animaldiversity.org/accounts/Macaca_arctoides/

snima i komentariše.¹²

Mrzitelji (hejteri) makaki majmuna nazivaju ih pogrdnim imenima, kao što su “štetočine”, “pacovi” i “lopovi”, zato što uništavaju poljoprivredne useve, krađu hranu od ljudi i mogu da budu prenosioci po ljude opasnih patogena kao što je virus herpesa B. Opisuju ih kao gramzive, proždrljive, nezasite, ljubomorne, razmažene, neurotične, histerične i agresivne prema ljudima, posebno kad uđu u doba puberteta; pišu provokativne komentare koji iritiraju ljubitelje, ostavljajući utisak da uživaju u mentalnom i fizičkom zlostavljanju majmuna, ili pozivaju na njihovo puštanje u divljinu, odnosno likvidaciju, što se svodi na isto jer životinja odgajena u kućnim uslovima nije u stanju da preživi sama, niti bi je bilo koja trupa u prirodi prihvatila. Prema njihovim seksistički intoniranim komentarima, kanale sa ovim sadržajima najviše prate žene, i to sredovečne žene u menopauzi i one naivne, lakoverne, saosećajne ili sklone patetici, koje većinom potiču iz zapadnih zemalja, Rusije i Latinske Amerike.

Treću kategoriju gledalaca, koji se najčešće ne registruju na ove kanale ali povremeno komentarišu, čine ekološki aktivisti i borci za prava životinja. Oni se kritički odnose prema svim učesnicima u lancu – od lovaca i lovokradica, krijumčara, odgajivača majmuna, videografa, vlasnika/usvojitelja majmuna do pasivnih ili neobaveštenih gledalaca i pratilaca kanala koji, često nesvesno i ne znajući da su odgovorni, svojim nečinjenjem, odnosno samim činom gledanja doprinose perpetuiranju ciklusa nelegalnih i nemoralnih radnji, čiji je glavni motiv i krajnji cilj ostvarenje profita, a posledica – degradacija, porobljavanje i istrebljenje već ugroženih vrsta majmuna.

Amaterski video-snimci mogu da traju od nekoliko minuta do pola sata i više. Njihov sadržaj je u većini slučajeva stereotipan: svodi se na scene kupanja, menjanja pelena, oblačenja i hranjenja, ponekad igranja ili postavljanja određenih zadataka mladunčetu.¹³ Scene kupanja, uz obavezno šamponiranje, masiranje i utrljavanje bebi-mleka ili ulja u krzno, potom stavljanja pelena i oblačenja ponekad se toliko odugovlače da se pretvaraju u mučenje gladne, mokre, uplašene ili pospane životinje, koja se unervozuje i protestuje, ciči, drhti i dobije neku vrstu “histeričnog” napada. “Srećnije” među ovim bebama su one koje vlasnici puštaju u kućno dvorište ili park, odnosno neki šumarak u blizini seoske kuće, gde one mogu da skaču, trče, veru se po drveću i tobože “traže”, “sakupljaju” divlju hranu, kao usamljeni “poor” Klej¹⁴ ili dve neprirodne “sestre” Mun i Skaj, neprirodne zato što je prva tzv. svi-

¹² Moon Family: “Open Big Gift Boxes With Monkey Moon and Sky”, https://www.youtube.com/watch?v=IzffCsshqCg&list=PLQvyJYmTjqR2mC8E0gtV_9lCnqo-dLkX3

¹³ Monkey BiBi: „Smart Bibi trains climbing ability to find ways to get food“, <https://www.youtube.com/watch?v=u7Ruwx66mc>

¹⁴ Kley Baby Monkey Lifestyle: “Nature gives happiness to humans and animals, but humans do not value nature”, <https://www.youtube.com/watch?v=ktmbLHSOpPE> (Više nije usamljen, u međuvremenu je njegov anonimni vlasnik iz nekog sela u Kambodži nabavio još dva mlađa majmunčeta.)

njorepi (eng. pig-tailed), a druga medveđi makaki (stump-tailed).¹⁵ Svi majmuni kućni ljubimci imaju lična, najčešće ljudska imena: od onih koja su specifična za azijske jezike – SokYaa, Ni, No, Sovan... do engleskih i internacionalnih, kao što su Lili, Tom, Klej, Bobo, Dodo, Koko, Bibi i dr.

Većina makakija odgajenih u kućnim uslovima nema priliku da nauči bilo šta korisno o prirodnom okruženju i jestivim vrstama, tako da su praktično prepušteni na milost i nemilost svojim hraniocima. Pošto su to proždrljive životinje i svaštojedi koje se u prirodi hrane raznim vrstama biljaka, semenja, divljim voćem, insektima i malim životinjama, lako se naviknu na slatkiše, sladoled, grickalice, bareni pirinač, rezance i drugu ljudsku hranu, ali, sudeći prema video-snimcima, izgleda da najviše od svega žude za mlekom i slatkim, sočnim voćem.

Ovi makaki majmuni se ponekad “druže” sa domaćim životinjama poput pasa, koza ili živine i oponašaju ljudsko držanje i hod (bipedalizam). Ekstremni primer je SokJaa koji je naučio da hoda na dve noge, navodno samostalno prži jaja na tiganju i igra se mobilnim telefonom,¹⁶ mada ima i drugih primera oponašanja ljudskog ponašanja, npr. za stolom – osmomesečni BiBi ume da koristi kašiku i viljušku, uz malu pomoć svog humanog “oca”.¹⁷ Humani usvojitelj bi se mogao u najboljem slučaju smatrati zamenom za majku jer u društvu makakija očinstvo uopšte ne postoji, mužjaci nemaju nikakvu ulogu u odgajanju mladunaca, s izuzetkom berberskog makakija.

U moru koristoljubivih, neukih i prema životinjama neodgovornih snimatelja, čiji su glavni motivi senzacionalizam, popularnost i zarađivanje novca na internetu, jedan od retkih izuzetaka je profesionalni fotograf, snimatelj i planinar iz Hongkonga sa pseudonomimom Aroz Marisko (Arroz Marisco).¹⁸ Marisko se na empatičan, edukativan i umetnički način posvetio višegodišnjem dokumentovanju i narativizaciji epizoda iz života raznih trupa rebus makaki majmuna u nacionalnom parku “Monkey Hill” iznad Hongkonga.¹⁹ Iako je, po njegovim rečima, teško izbeći sklonost ka antropomorfizaciji u opisivanju ponašanja i karakterizaciji ovih pametnih životinja, glavni junaci i junakinje njegovih narativa imaju ljudska imena i sopstvene biografije i genealogije, poreklo iz određene trupe, odnose sa majkom i tetkama, rođacima, vršnjacima i drugim članovima grupe. Uz to, makaki na Monkey Hill-u su odavno navikli na prisustvo ljudi – čuvara parka, hranilaca koji moraju da imaju zvaničnu dozvolu za svoj volonterski rad i mnogobrojnih turista.

¹⁵ Moon Family: “Moon and Sky play together at dusk”, <https://www.youtube.com/watch?v=6Gen7BF0LQ&list=PLqvyJYmTjqR3lBAQ5x8Y1Bh0JeUBlpfv&index=5>

¹⁶ SokYaa PRO: „Smart SokYaa Steal Papa’s Phone & Watching YouTube Happily At Home“, <https://www.youtube.com/watch?v=8ERM5gsqwuM>

¹⁷ Monkey BiBi: “Chef Bibi monkey cooks Steak breakfast! 8 months old Bibi can hold a Fork”, <https://www.youtube.com/watch?v=sne7cC7x3Cw>

¹⁸ <https://www.360cities.net/profile/arrozmarisco>

¹⁹ <https://www.youtube.com/@ArrozMarisco360>

Mariskovi filmovi su duhoviti (mada ponekad i tužni), perceptivni i senzibilni video-narativi u kojima podjednako mogu da uživaju i uče o svetu ovih makakija kako deca, tako i odrasli. Marisko je otvoreno kritičan prema neodgovornom ponašanju kineskih turista u Manki Hilu i, posebno, štetnom delovanju azijskih snimatelja-amatera, koji u težnji ka senzacionalizmu izvode razne eksperimente sa životinjama tako što režiraju situacije, mame ih i “potkupljuju” visokokaloričnom, nezdravom hranom (zbog čega su pojedini odrasli makakiji u Angkor Vatu abnormalno gojazni i imaju dijabetes) i narušavaju hijerarhijske odnose u trupama (primer makakija u japanskim parkovima prirode navode Žakula i Živaljević 2019, 160).²⁰ Time aktivno i (zlo)namerno doprinose postvarenju ovih životinja i kvarenju njihovog prirodnog ponašanja, a neki učestvuju i u nezakonitim radnjama kao što su ubijanje odraslih ženki, otimanje mladunaca od majki i krijumčarenje beba majmuna.²¹

**

Makaki majmuni spadaju u majmune Starog sveta i nastanjuju Aziju, severnu Afriku (Maroko i Alžir), južnu Evropu i Sredozemlje (Gibraltar, gde živi berberski makaki, *Macaca sylvanus*; Veracini 2020). Makakiji nisu endogeni u Novom svetu, ali ih danas ima i tamo jer su ih ljudi preselili iz Azije. Blizu istočne obale Portorika nalazi se malo ostrvo Kajo Santjago, prozvano Majmunsko ostrvo zato što na njemu postoji kolonija rebus makakija, koje je u 1930-im preneo iz Indije američki biolog Klarens Rej Karpenter da bi posmatrao njihovu adaptaciju u novoj ekološkoj sredini i unutargrupne i međugrupne odnose, kao i da bi se oni mogli koristiti u laboratorijskim istraživanjima. Njihova populacija spada među najviše proučavane makaki majmune u svetu. Druga velika kolonija makakija u Americi nalazi se na Floridi.

Rod *Macaca* ima oko 20 vrsta. Verovatno najpoznatije i najviše korišćene u laboratorijskim istraživanjima su dve vrste, rhesus i cynomolgus ili fascicularis macaca, zbog svoje inteligencije i imunološkog sistema koji se smatra za najbližnji ljudskom. Njihova upotreba i zloupotreba ide dotle da su 2018. kineski naučnici klonirali dva dugorepa (fascicularis) makakija (Challenger, 2021, 62); to je prvi slučaj uspešnog kloniranja primata, naravno s idejom da se klonirani makakiji koriste u biomedicinskim istraživanjima radi ljudske dobrobiti. U genetskom pogledu, međutim, mnogo su nam sličniji i bliži šimpanze (*Pan troglodytes*) i bonobo (*Pan paniscus*) majmuni. Iako makaki majmuni nisu prošli test sa ogledalom – ne prepoznaju sebe u odrazu i misle da je to neki drugi majmun koji zuri u njih, što shvataju kao signal pretnje (iz tog razloga rebus makakiji nižeg ranga izbegavaju

²⁰ “Monkey Harassment Continues in Angkor Wat” (pdf), actionsforprimats.org

²¹ <https://www.traveldailynews.asia/asia-pacific/monkeys-still-being-chased-filmed-and-harassed-in-angkor-wat/>

direktan kontakt očima s onima višeg ranga), primatolozi smatraju da su makakiji sposobni za sumnju u sebe i introspekciju, odlike za koje se nekada mislilo da se mogu pripisati samo ljudima. Neke vrste su ispoljavale ponašanja koja ukazuju na upotrebu rasuđivanja, kreativnosti, čak i jezika. Sposobni su da se prisete slika u prošlosti i primene ih na rešavanje trenutnih problema” (Vuong, 2020, str. 43).

Iako su izuzetno radoznali i inteligentni na “makaki(javeli)janski način”, da se poslužim igrom rečima i aluzijom na Makijavelija i njegovog *Vladaoca* iz naslova knjige primatologa Darija Maestriperija, s podnaslovom *Kako su rezus makakiji i ljudi osvojili svet*²² (Maestriperi, 2008), rezus makaki majmuni ne spadaju među najpametnije primatate. Veliki antropoidni majmuni imaju veći mozak i pametniji su od makakija, ali za razliku od njih, svi su ugroženi i dospeli su na ivicu opstanka.²³ Makaki majmuni, posebno rezus makaki su izuzetno adaptabilne životinje, koje mogu da žive u različitim ekosredinama i nadmorskim visinama, od tropskih šuma, močvarnih i sušnih područja do visokih planina sa snegom. Izrazito su društveni i shvataju socijalne odnose u svojoj grupi (koja može da broji od nekoliko desetina do stotinu jedinki), npr., odnos između ženke i njenog potomstva i u stanju su da ih razlikuju od drugih vrsta odnosa. Poznaju relativni rang životinja u strogoj hijerarhiji sopstvene trupe i matrilinearne srodničke grupe. U zarobljeništvu se mogu obučiti da razlikuju odnos između jedne majke i njene dece, kao i odnose između drugih ljudi u grupi (Cheney & Seyfarth, 1990). Uprkos svemu tome, makaki majmuni nisu pogodni za držanje u kućnim uslovima. To su divlje, agresivne životinje s nepredvidljivim ponašanjem,²⁴ koje se, kao i drugi primati, ne mogu pripitomiti (Fleury, 2013, loc. 2354), između ostalog i zato što ne mogu da podnesu samoću, život izvan svoje porodične grupe i čopora; a u izolaciji doslovno polude (Maestriperi, 2008, loc. 158–163). Oni nisu stvoreni da budu kućni ljubimci.

U svom nesentimentalnom izveštaju, Dario Maestriperijeri, koji je 20 godina posmatrao ponašanje makakija na ostrvu Kajo Santjago kod Portorika i u Indiji, naglašava nepotizam i despotizam u njihovom društvenom ponašanju, odričući im svaku sposobnost moralnog rasuđivanja, solidarnosti i altruizma, osim možda kad je reč o najbližim srodnicima. To ne odgovara istini, bar u svetlu jednog američkog

²² O prilagodljivosti i rezilijentnosti rezus makakija uopšte i posebno onih sa ostrva Kajo Santjago govori i činjenica da su preživeli razorni uragan Marija koji je 2017. opustošio Portoriko i okolinu.

²³ Jedna od istaknutih aktivističkih organizacija koja je doprinela širenju svesti o ugroženosti svih primata širom sveta jeste Međunarodni savez za zaštitu primata (International Primate Protection League – IPPL), koja 2023. slavi 50 godina rada na zaštiti i spasavanju, kao i borbi protiv međunarodne legalne i ilegalne trgovine i upotrebe ovih životinja u laboratorijskim istraživanjima. Videti <https://ippl.org/about-us/ippl-history/>

²⁴ “Ako se spoji ideja da je agresija sastavni deo života rezus makakija sa činjenicom da su veoma razdražljivi i pod hroničnim stresom, rezultat je pogled na (...) društvo u kojem pojedinci hodaju sa napunjenom puškom i spremni su da pucaju i na najmanju provokaciju.” Rezus makakiji se osećaju udobno i opuštено “samo u prisustvu najbližih srodnika zato što ih dobro poznaju i što je njihovo ponašanje veoma predvidljivo” (Maestriperi, 2008, loc. 1708).

laboratorijskog eksperimenta (1964), u toku kojeg su makakiji morali da naprave izbor između toga da zadaju bol elektrošokom drugoj životinji nesrodniku, ili da budu lišeni hrane. Skoro svi su odabrali da se odreknu hrane i to u trajanju od 5 do 12 dana (Kemmerer, 2012, loc. 273).

U filozofskoj, mitološkoj i umetničkoj tradiciji azijskog budizma česte su predstave svetih životinja, stvarnih i mitoloških, a među njima i majmuna. Majmun može da simbolizuje nemiran, nedisciplinovan um, ali i mudrost. Svima nam je poznat reljef sa friza na japanskim hramovima, gde su prikazana tri dobra i mudra majmuna – jedan ne čuje, drugi ne vidi, a treći ne govori ono što je loše (zlo).²⁵ Etika budizma i hinduizma nalaže poštovanje ovih životinja i zabranjuje svaki vid zloupotrebe, nasilja prema njima i ismevanja kao, na primer, kada se majmunu da ogledalo ili se on oblači u odeću, što je tabu u mnogim tradicionalnim kulturama (Levi-Strauss, 1969, str. 495).²⁶

Uprkos folkloru koji je naklonjen majmunima, kao što je to slučaj na hindu-budističkom Baliju, gde se oni smatraju svetim po sebi ili zato što borave u svetim mestima, tj. hramovima – gde jedu hranu prinetu kao žrtvu bogovima, precima, duhovima, zbog čega se smatraju spiritualnim posrednicima između zemaljskog i onostranog sveta (Fuentes, 2010, str. 608) – narodne predstave o makakijima i praksa odstupaju od etičkih zahteva, verskih tabua i državnih zakona koji zabranjuju lov, krijumčarenje i držanje majmuna kao kućnih ljubimaca. U onim balinežanskim selima i hramovima u kojima makaki nisu zaštićeni, primatolozi i antropolozi povremeno izveštavaju o tajnom postupanju lokalnog stanovništva, što uključuje lov vatrenim oružjem i zamkama, konzumaciju mesa ili krijumčarenje majmuna u okviru crnog tržišta na Javi (Loudon et al, 2006, str. 10). U drugim delovima Indonezije makakiji se smatraju štetocinama poput pacova, uništavaju ili love i prodaju na pretrpanim i prljavim lokalnim pijacama ptica; veoma su jevtini i skoro svako može da priušti sebi mladunče kao „statusni simbol“ (Sanchez 2012, loc. 2335).

U celini posmatrano, zbog svoje brojnosti i rasprostranjenosti širom Starog sveta i posebno u Aziji, makaki majmuni su, uprkos zakonskim zabranama i agitaciji društava za zaštitu primata, najviše lovljena vrsta životinja, bilo da se oni koriste u ishrani i narodnoj medicini usled nutritivnih i magijskih kvaliteta pripisanih mesu, odnosno pojedinim delovima tela, prometu na legalnom i ilegalnom tržištu, robovskom radu na čamcima za ribolov i farmama (na Tajlandu, prema pisanju *Njujork Posta* i drugih američkih novina),²⁷ u industriji zabave (od uličnih va-

²⁵ Šravasti Dhammika, "Životinje u budističkoj umetnosti". Srednji put, Therāvada budistička zajednica u Srbiji. Prevod Branislav Kovačević, <https://srednjiiput.rs/tumacenja/sravasti-dhammika-kamma/dhammika-razmisljanja-o-dhammi/dhammika-zivotinje-u-budistickej-umetnosti/>

²⁶ Uporedi video snimak na kanalu Moly Monkey – „Very Amazing First Day!! Smart Student Donal Back From School With Nice Uniform“, <https://www.youtube.com/watch?v=ApkzFUDfvM>

²⁷ <https://nypost.com/2022/11/11/monkey-slave-labor-rampant-on-thailands-coconut-farms-report/>; <https://www.the-sun.com/news/us-news/1351866/monkey-slave-schools-coconuts-supermarket-thai->

šarskih predstava u indonežanskim slamovima do visokobudžetnih holivudskih filmova, reklama, varijetea, cirkusa i zoo-vrtova), u biomedicinskim istraživanjima zapadnih naučnoistraživačkih ustanova i testiranjima koje sprovodi vojska SAD. U ruralnim sredinama jugoistočne Azije i Kine posebno se ceni mozak majmuna kao delikates (Sanchez, 2012, loc. 2342), ili zbog verovanja da ima svojstvo afro-dizijaka, da povećava potenciju muškaraca. Ponovo ću se poslužiti primerom iz književnosti: u romanu *Oušn Vuonga*, postoji jedna ilustrativna, naturalistički predočena i surova scena koja se dešava za vreme rata u Vijetnamu. U njoj učestvuje grupa muškaraca koji muče zarobljenog imobilisanog makaki majmuna tako što ga opijaju alkoholom i drogom, da bi naposljetku konzumirali mozak žive, od torture izludele, životinje (Vuong, 2020, 39–42). Primatolozi potvrđuju postojanje istog običaja – konzumacije mozga žive životinje, i u Kini.

U jednom amaterskom video-snimku na YT, žena kupu preplašeno mladunče makakija hladnom vodom, koristeći pri tom plastičnu četku za ribanje poda na intimnom delu tela životinje.²⁸ Samo ovaj video je podstakao 3 132 komentara pratilaca kanala u protekle tri godine, u većini negativnih. U drugom filmu na kanalu istog vlasnika, Donalov stariji “brat”, adolescent Dodo se primorava da “roni” u plastičnoj kofi u kupatilu sa buđavim podom i zidovima, dok iz česme prska hladna voda u širokom mlazu.²⁹ Životinja je hiperaktivna, frenetično skače po zidovima, odbija se od njih i samopovređuje, napada mlađeg i fizički slabijeg majmuna, i tako sve u krug, ali nema gde da pobegne. Prostorija je bez prozora, vrata su čvrsto zatvorena. U prvom planu, u središtu scene su žena, tzv. mama i majmun. Ali, iza kamere je nevidljivi muškarac, “otac”, muž, gazda, gospodar životinje (a možda i žene, supruge), inače vlasnik prodavnice životinja negde u Kambodži; njegov naredbodavni glas i smeh se povremeno čuju. On je taj koji režira i upravlja scenom iz pozadine. On je taj koji sprovodi postupak “disciplinovanja” tako što slama volju i guši instinkt zarobljene životinje da bi njeno ponašanje potčinio *svojoj* volji.

Ova mučna scena može da traje petnaest minuta i više i da se ponavlja iz dana u dan. Urednici Jutjuba ne reaguju na prijave fizičkog i mentalnog zlostavljanja makaki majmuna, u šta sam se lično uverila; profit je važan, a ne moralne obaveze vlasnika prema životinjama ili bar javnosti, da ne govorimo o nekim pravima životinja, kao što je pravo na zaštitu od bola i povrede. Pratioci kanala kritikuju i protestuju, ali videografi i tzv. vlasnici životinja ne haju, bilo zato što ne razumeju

[land-sex-street-performers/](#)

²⁸ Monkey Donal: „Oh No!! Monkey Baby Donal Cry Not Want Clean For Him“, <https://www.youtube.com/watch?v=1xN6wpZiOPQ&t=15s>

²⁹ Monkey Dodo: „Monkey Dodo Like To Swim And Diving In Basket“, https://www.youtube.com/watch?v=FoiCI_9UYf8

komentare (ne govore engleski ili se služe iskvarenim engleskim uz pomoć Google prevodioca), ili zato što ih uopšte ne čitaju. Prikazivanje i opisivanje scena nasilja nad životinjama je, kao i u slučaju kada su žrtve nasilja ljudi, pogotovo deca, stari i nemoćni, *opsceno*, da se poslužim prikladnim izrazom Elizabet Kostelo³⁰ – a toga ima i u pisanoj reči i književnosti, ne samo u vizuelnim digitalnim medijima.³¹ “Zlostavljanje životinja moralno degradira ljude”, kao što kaže filozofkinja Elizabet de Fontene (Sirilnik, de Fontene, Singer, 2018, str. 124).

Budući da videografi amateri koji snimaju filmove o majmunima kućnim ljubimcima od tog posla zarađuju godinama, bebe majmuna rastu i smenjuju se, pristižu nove, a sa njima i novi narativi sa manje-više istim scenarijem. U toj hiperprodukciji video-snimaka, stari se zaboravljaju, ponekad i uklanjaju sa Jutjuba eventualno da bi se izbrisala stigma iz prošlosti i iznova plasirala patetična, odnosno licemerna slika o idiličnoj mladoj porodici bez dece ili sa malom decom, koja se volonterski stara o “jadnim, napuštenim bebama” majmuna, čije su majke ubili i pojeli surovi lovci i seljaci “divljaci” negde u unutrašnjosti. To je stereotipni motiv narativa na ovim kanalima: muškarac, obično otac porodice je u nekom selu kod siromašne zemljoradničke porodice našao zapostavljenu, izgladnelu ili povređenu bebu majmuna u kavezu i “spasao” je tako što ju je udomio, usvojio kao “siročće”. Ponekad, možda, u tome ima izvesne istine, ali prava istina je da udomljeno mladunče postaje objekat i instrument, sredstvo u sticanju zarade i bogaćenju individualnog usvojitelja, videografa ili porodičnog domaćinstva.³²

Postoji, dakle, lice i naličje stvari u ovim filmovima amaterskih videografa. Kada dobijaju dobru negu, redovnu hranu i ljubav svojih usvojitelja, bebe majmuna su ljupke, živahne i razigrane. Podsećaju nas na decu, iako dobro znamo da to nisu, ali nas njihova krhkost, dirljiva zavisnost od tuđe brige i nege, potrebe za telesnim kontaktom sa majčinskom figurom, kretanjem, istraživanjem i igrom toliko opčinjavaju da povremeno zaboravimo glavnu činjenicu – da je reč o divljim životinjama u

³⁰ Kucijeva 6. lekcija iz ovog romana govori o problemu zla, tačnije, problematizuje opravdanost, etičku i psihološku upitnost same potrebe da se govori i piše o zlu kao takvom, zato što se ono na taj način ponovo oživljava, proživljava u imaginaciji i izaziva u nama duboku uznemirenost i mučninu, skoro patološko stanje. Indignacija Kucijeve junakinje odnosi se na deo romana američkog pisca Pola Vesta, *The Very Rich Hours of Count von Stauffenberg* (*Prebogati časovi grofa Fon Štaufenberga*, 1980), u kojem se opisuje sadističko postupanje Hitlerovog dželata prilikom egzekucije (vešanja) oficira, učesnika neuspešnog atentata na firera u julskoj zaveri 1944.

³¹ Prvi primeri koji mi padaju na um su kontroverzni roman *Obojena ptica* Ježija Kosinskog o holokaustu u Poljskoj i igrani film *Zli poručnik* Abela Ferare sa Harvijem Kajtelom u glavnoj ulozi. Zašto ljudi imaju potrebu da govore i čitaju o zlu? Sangamitra Ajer, pisac, građevinski inženjer i ekološka aktivistkinja, daje odgovor koji izgleda autentičan: „Nisam zapravo mogla da objasnim svoje interesovanje za najgoru stranu ljudske prirode [reč je o zločinima u Ruandi, nap. G.G.] – samo sam se osećala kao da imam obavezu da znam“ (Iyer, 2012, loc 3108).

³² Uporedi Arroz Marisco: „Investigative videography II – The explosion, exposure and redemption“, https://www.youtube.com/watch?v=93CPcH4gD9w&list=PL_dhFFRHty7-DYyAMcPbM-CpjwjqWBXpS&index=10

zatočeništvu, nasilno otrgnutim od bioloških majki i pripadnika sopstvene vrste. Naravno, ne znamo šta se dešava iza kamere videografa, izvan scene takoreći. Ali, možemo da pretpostavimo i zamislamo. Postoje priče pratilaca Jutjub kanala da se životinje drže u neodgovarajućim, malim kavezima i podrumima, zanemaruju i izgladnjuju, podvrgavaju torturi i da im se daju sedativi i droge kada ispoljavaju nemir, “nedisciplinu” i agresivnost.

Kada porastu i uđu u pubertet (ženke u 3. ili 4. godini života, mužjaci malo kasnije), postanu previše agresivne prema ljudima i previše teške za čuvanje u kućnim i porodičnim uslovima, vlasnici ih odbacuju i ostavljaju u šumi, Arheološkom parku Angkor Vat ili nekoj drugoj sredini u kojoj obitavaju trupe majmuna, a koje ih ne prihvataju. To je krajnje pogrešno: životinje koje su odgajene kao kućni ljubimci i često traumatizovane, mentalno i fizički, moraju najpre da prođu kroz proces lečenja i rehabilitacije, resocijalizacije i obuke u specijalnim skloništima da bi eventualno mogle biti vraćene u uslove prirodnog okruženja i društvo drugih majmuna. Broj takvih azila i prirodnih rezervata, koje drže organizacije za zaštitu i zbrinjavanje ugroženih primata i drugih divljih životinja, i dalje je mali i nedovoljan u odnosu na stvarne potrebe i broj zlostavljanih, fizički i mentalno oštećenih i bolesnih majmuna, čije je ponašanje drastično izmenjeno ljudskom intervencijom.

Omiljene mete lovokradica i krijumčara su baš makaki majmuni – rezus (*Macaca mulatta*), dugorepi (*Macaca fascicularis*), tzv. svinjorepi (*Macaca leonina* i *nemestrina*) i medveđi makaki (*Macaca arctoides*). Glavno i najveće crno tržište je i dalje u Aziji, ali se ono širi u celom svetu, uključujući Afriku, Ameriku, zapadnu i srednju Evropu pa i zemlje u našem regionu. Prema proceni od pre desetak godina, samo u SAD je bilo 15 000 jedinki primata koje su držane kao kućni ljubimci (Fleury, 2013, loc. 2206). Prema nezvaničnim izvorima, cena novorođenog mladunca makakija ili starog nekoliko nedelja kreće se od nekoliko desetina ili stotina evra na crnom tržištu u Aziji do nominalnih 3 500 evra u zapadnoj Evropi, odnosno u slučaju berberskog makakija, oko 2 500 evra u Španiji. Postoje podaci da se i u Republici Srbiji vrši krijumčarenje ovih i drugih primata;³³ 2015. godine je zabeležen slučaj državljanina Srbije koji je u gepeku automobila držao šest makaki majmuna u plastičnim korpama. Iako je privremeni vlasnik imao slovačke dozvole za promet u okviru Evropske unije, majmuni su mu bili oduzeti i smešteni u zoološki vrt na Paliću. Nakon skoro tri godine, koliko je trajala zvanična procedura nadležnih ministarstava Srbije i Španije, prebačeni su u španski prihvatni centar.³⁴

U poslednjih nekoliko godina, prodaja majmuna starih nekoliko nedelja (mar-

³³ U izveštaju IPPL o slučaju „Bangkok šestorke“ (1990), šest beba orangutana iz Singapura koji su otkriveni i konfiskovani na aerodromu u Bangkoku pre poletanja aviona za Beograd, navodi se da je međunarodna mreža krijumčara obuhvatala lica iz Indonezije, Singapura, Tajlanda, Nemačke, Holandije i Jugoslavije, a njome je rukovodio šef bande iz Majamija (McGreal, 2012, loc. 1056).

³⁴ “Makaki nisu društveni”, *Izvori*, 5. februara 2015, <https://gradsubotica.co.rs/makaki-nisu-drustveni/>, što je netačan naslov jer makaki jesu izrazito društvene životinje, ali u okviru sopstvene vrste.

moseta, kapucina, pauka, sova, lemura, verveta, makaki, šimpanzi ...) iz inostranstva otvoreno se oglašava na domaćim sajtovima kao što su Goglas, Oglasi-Srbija.com, malioglas.co.rs itd. Prosečna cena je oko 1 000 evra, a "dostava paketa" se vrši putem "pošte"!³⁵ Niko u zemlji ne izveštava o tome, niti aktivisti pokreta za zaštitu životinja reaguju, o nadležnim državnim institucijama da i ne govorimo. U RS je zakonom zabranjeno držanje divljih životinja kao kućnih ljubimaca. Nažalost, u okviru EU i u Americi je dozvoljen promet uzgajanih majmuna, onih koji su rođeni u zatočeništvu.

Bilo da je dublja motivacija naše fascinacije posmatranjem interakcija čoveka i majmuna u sociokulturnom okruženju samo novo izdanje drevnog mita o srodstvu ljudi i životinja, ili savremena utopija o susretu čoveka i zveri, njihovom (spo) razumevanju i zajedničkom životu, odnosno način da se proživi sopstvena "tarzanska fantazija", kao što kaže primatološkinja Erika Fleri (Fleury, 2013, loc. 2230), u stvarnosti utopija se pretvara u distopiju. Analogno grčkim mitovima u kojima bogovi sa Olimpa silaze među smrtnike, poprimaju životinjska obličja i sparuju se sa njima, u ovoj bizarnoj priči o makaki majmunima kućnim ljubimcima kao modalitetu ljudsko-životinjskih odnosa i biznisa, ljudi kao da preuzimaju attribute ili prerogative bogova – upliću se u životni svet druge vrste i kroz antropomorfizaciju majmuna potvrđuju sopstvenu antropocentričnu perspektivu kao i moralnu indiferentnost. U tom odnosu čovek je nužno gospodar, baš kao što je u grčkim mitovima božanstvo gospodar i tvorac njegove sudbine, s tom razlikom što u ovoj jednosmernoj transakciji čovek ostvaruje profit.

³⁵ <https://www.goglas.com/kucniljubimci/search?q=majmuni%20ku%C4%87ni%20lubimci&categoryId=92&sort=cdn>; kako to izgleda na YT videti video snimak „Baby Monkey | The Process of Adopting and Caring for Monkey Little Lucky“ na kanalu „Monkey Lucky“, <https://www.youtube.com/watch?v=QYPrWxrfggs>

LITERATURA

- Barnard, A. (2011). *Povijest i teorija antropologije*. Naklada Jesenski i Turk.
- Challinger, M. (2021). *How to be Animal: A New History of What it Means to Be Human*. Canongate Books Ltd.
- Cheney, D. L. & Seyfarth, M. R. (1990). The representation of social relations by monkeys. *Cognition*, 37(1–2), 167–196.
- Dore, M. K, Riley, P. E., & Fuentes, A. (Eds). (2017). *Ethnoprimatology: A Practical Guide to Research at the Human-Nonhuman Primate Interface*. Cambridge University Press.
- Dunayer, J. (2009). *Specizam: diskriminacija na osnovi vrste*. Dvostruka duga – Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Fleury, E. (2013). *Monkey Business: A History of Nonhuman Primate Rights*. Kindle Edition.
- Fuentes, A. (2010). Naturalcultural Encounters in Bali: Monkeys, Temples, Tourists, and Ethnoprimatology. *Cultural Anthropology: Multispecies Ethnography*, 600–624.
- Kafka, F. (2017). *Narod miševa*. Sabrane priče objavljene za života. Bukefal.
- Kemmerer, L. (2012). Introduction. In: L. Kemmerer (Ed.), *Primate People: Saving Nonhuman Primates Through Education, Advocacy, & Sanctuary*. The University of Utah Press. Kindle Edition.
- Kirksey, E. S., & Helmreich, S. (2010). The Emergence of Multispecies Ethnography. *Cultural Anthropology: Multispecies Ethnography*, 545–576.
- Kopnina, Helen. 2019. “Anthropocentrism and Post-Humanism”. In: H. Callan (Ed.), *International Encyclopedia of Anthropology*. John Wiley & Sons, Ltd. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/9781118924396.wbiea2387>
- Kuci, Dž. M. *Životi životinja*. 2001. Paidea.
- Kuci, Dž. M. 2003. *Elizabet Kostelo: osam lekcija*. Paidea.
- Lévi-Strauss, C. (1969). *The Elementary Structures of Kinship*. Beacon Press.
- Loudon, E. J., Howells, E. M., & Fuentes, A. (2006). The Importance of Integrative Anthropology: A Preliminary Investigation Employing Primatological and Cultural Anthropological Data Collection Methods in Assessing Human-Monkey Co-existence in Bali, Indonesia. *Ecological and Environmental Anthropology*, 2(1), 1–13.
- Maestripieri, D. (2008). *Macchiavellian Intelligence: How Rhesus Macaques and Humans Have Conquered the World*. University of Chicago Press. Kindle Edition.
- McGreal, S. (2012). International Primate Protection League: A Wonderful Life. In: L. Kemmerer (Ed.), *Primate People: Saving Nonhuman Primates Through Education, Advocacy, & Sanctuary*. The University of Utah Press. Kindle Edition.
- Riley, P. E. (2006). Ethnoprimatology: Toward Reconciliation of Biological and Cultural Anthropology. *Ecological and Environmental Anthropology*, 2(2), 75–86.
- Sanchez, K. L. (2012). A Veterinarian with Conviction. In: L. Kemmerer (Ed.), *Primate People: Saving Nonhuman Primates Through Education, Advocacy, & Sanctuary*. The University of Utah Press. Kindle Edition.
- Singer, B. I. (2008). *Neprijatelji, ljubavna priča*. Dereta.
- Singer, P. & Cavalieri, P. (Eds). (1993). *The Great Ape Project: Equality beyond Humanity*. Fourth Estate Limited.
- Sirilnik, B., de Fontene, E. i Singer, P. (2018). *I životinje imaju prava*. Akademski knjiga.
- Sloterdijk, P. (1991). *Tetovirani život*. Dečje novine.
- Spiegel, M. (1996). *The Dreaded Comparison: Human and Animal Slavery*. Mirror Books.
- Veracini, C. (2020). A Landscape without Non-human Primates? The Case of the Barbary Macaque, *Macaca sylvanus*, (Linnaeus, 1758) and Its Interaction with Humans throughout Recorded Time. *Humanities*, 9(3). <https://www.mdpi.com/2076-0787/9/3/92>.
- Vuong, O. (2020). *Na zemlji smo nakratko predivni*. Kontrast.
- Wolfe, C. (2010). *What is Posthumanism?*. University of Minnesota Press.
- Žakula, S. i Živaljević, I. (2018). Izučavanje ljudsko-životinjskih odnosa u antropologiji i arheologiji I. *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 66 (2), 255–270.
- Žakula, Sonja i Ivana Živaljević. 2019. “Izučavanje ljudsko-životinjskih odnosa u antro-

pologiji i arheologiji II". *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 67(1), 153–172.

ONLINE IZVORI

Dhammika, Šravasti. "Životinje u budističkoj umetnosti". Srednji put. Therâvada budistička zajednica u Srbiji. Prevod Branislav Kovačević, <https://srednjiput.rs/tumacenja/sravasti-dhammika-kamma/dhammika-razmisljanja-o-dhammi/dhammika-zivotinje-u-budistickoj-umetnosti/>.

Fickenschner, Lisa. "Monkey slave labour is rampant on Thailand's coconut farms: report". *New York Post*, November 11, 2022.

Hsu, Hua. "Monkey videos as a Way of Life". *The New Yorker*, July, 27, 2017. <https://www.newyorker.com/culture/rabbit-holes/monkey-videos-as-a-way-of-life>.

Karantzavelou, Vicky. "Monkeys still being chased, filmed, and harassed in Angkor

Wat", *Travel Daily News*, Daily travel & tourism travel portal for the Asia-Pacific market since 2012, 17. 02. 2023.

Knox, Miranda. "MONKEY BUSINESS: Snatched from their mums, chained & tortured – how helpless monkeys are sold to 'slave schools' and even used for sex". *The U.S. Sun*, Aug 22, 2020.

"Makaki nisu društveni", *Izvori*, 5. februara 2015. <https://gradsubotica.co.rs/makaki-nisu-drustveni/>.

"Monkey Harassment Continues in Angkor Wat. New research reveals video operators are still harassing and harming macaques in Cambodia". February 2023, https://actionforprimates.org/public/references/Report_Monkey_Harassment_Continues_in_Anger_Wat_February_2023.pdf

Soyk, Timothy. 2011. "Amidst Macaques: A Multispecies Ethnography". *Senior Projects*, Spring (April) 2011, 13. https://digitalcommons.bard.edu/senproj_s2011/13

ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF VIDEO NARRATIVES ABOUT MACAQUE MONKEYS ON YOUTUBE CHANNELS: WHEN WILD ANIMALS BECOME “PETS”

Gordana Gorunović

University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Serbia

Department of Ethnology and Anthropology

ggorunov@f.bg.ac.rs

ABSTRACT:

The subject of this paper is the narratives about macaque monkeys, the so-called “pets,” which constitute the content of home video recordings by amateur videographers on YouTube channels. The interest in this kind of “genre” on the internet emerged for the author quite accidentally, through internet searches, in March 2020 when a state of emergency was declared in the Republic of Serbia due to the Covid-19 pandemic. After several weeks of watching videos on this topic and reading about the endangerment of certain macaque species, the reduction of their populations, and the rapid destruction of natural habitats, the idea of writing an article with a central question in mind arose: what is it in the human being that makes them receptive to observing the behavior of macaque monkeys, especially rhesus macaques, in unnatural conditions, in human society and domestic environments? This paper seeks to answer that question by applying qualitative and narrative analysis to a random sample of thematic video narratives and using anthropological critique of anthropocentrism and animal abuse, based on understanding the relationship between human beings and other primate species in light of new theories of animal rights. The inspiration for researching this topic and writing the essay comes from the anthropological and interdisciplinary field of studying human-animal relationships and the discourse on primate rights, as well as from literature, because literature, among other things, is the moral consciousness and conscience of society.

Keywords:

anthropology of human-animal relationships, animal rights, YouTube channels and narratives about macaque monkeys, macaques as “pets,” qualitative and narrative analysis of video content